

УДК 37.013(73)

НОВАТОРСЬКА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЖОНА ДЬЮІ У ЧИКАЗЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ (1894–1904 рр.)

Кравцова Н.Г., к. пед. н.,
доцент кафедри гуманітарних
та соціально-економічних навчальних дисциплін
Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У статті проаналізовано новаторську педагогічну діяльність Джона Дьюї періоду його роботи у Чиказькому університеті (1894–1904 рр.). Розкрито сутність «реконструкції у філософії», здійсненої ученим. Виокремлено провідні напрями діяльності об'єднаної кафедри педагогіки, філософії та психології на чолі з Дж. Дьюї. Акцентовано єдність теорії і практики в організаційно-методичній системі Чиказької експериментальної школи-лабораторії Джона Дьюї.

Ключові слова: прагматизм, інструменталізм, філософія освіти, єдність теорії і практики, школа-лабораторія, альтернативний навчальний заклад.

В статье проанализирована новаторская педагогическая деятельность Джона Дьюи периода его работы в Чикагском университете (1894–1904 гг.). Раскрыта суть «реконструкции в философии», осуществленной ученым. Выделены основные направления деятельности, возглавляемой Дж. Дьюи объединенной кафедры педагогики, философии и психологии. Акцентируется единство теории и практики в организационно-методической системе Чикагской экспериментальной школы-лаборатории Джона Дьюи.

Ключевые слова: прагматизм, инструментализм, философия образования, единство теории и практики, школа-лаборатория, альтернативное образовательное учреждение.

Kravtsova N.G. JOHN DEWEY'S INNOVATIVE PEDAGOGIC ACTIVITIES AT THE UNIVERSITY OF CHICAGO (1894-1904)

The article analyzes the innovative pedagogic activities of John Dewey at the University of Chicago (1894-1904). The core of the "reconstruction in philosophy", undertaken by the scholar, has been exposed. The main activity directions of the united chair of pedagogy, philosophy and psychology, headed by J. Dewey, have been singled out. The unity of theory and practice in the organizational-methodical system of J. Dewey's Chicago Laboratory School has been emphasized.

Key words: pragmatism, instrumentalism, philosophy of education, unity of theory and practice, laboratory school, alternative educational institution.

Постановка проблеми. Соціально-економічні трансформації в Україні, формування міжнародного освітнього простору, поліфонічність світових педагогічних процесів зумовлюють прискорення процесів демократизації й гуманізації національної освіти, актуалізують звернення до історико-педагогічного досвіду зарубіжних країн зі сталою демократією на основі взаємовпливу і взаємопроникнення культур. Цим обумовлюється тривалий і сталий інтерес до педагогічного новаторства Джона Дьюї (1859–1952) – видатного американського педагога й філософа, фундатора Чиказької експериментальної школи-лабораторії – альтернативного навчального закладу, діяльність якого залишається у фокусі уваги світової педагогічної спільноти вже більше століття.

У сучасних умовах дослідження новаторської діяльності Дж. Дьюї актуалізується у зв'язку з подальшим теоретико-методичним забезпеченням розвитку національної системи освіти, а також зі сприянням подоланню суперечності між характерною для вітчизняної освіти «обвальною» інноватикою та її не

завжди реальним конструктивним значенням для навчально-виховної практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних історико-педагогічних дослідженнях в основному висвітлюється теоретичний доробок Дж. Дьюї. Так, Т. Кошманова, І. Радіонова піддавали аналізу американську філософію освіти й виховання, В. Пішванова розкривала адаптаційні можливості прогресивної освіти. Можливо дійти висновку, що у розвідках названих та інших дослідників новаторство Дж. Дьюї періоду його роботи у Чиказькому університеті репрезентовано фрагментарно: а) у загальному контексті авангардної педагогічної практики США початку ХХ ст. (Г. Джуринський, З. Малькова, О. Рогачова А. Сбруєва); б) у тематичному полі західноєвропейської «реформаторської» педагогіки (Л. Валеєва, Т. Петрова); в) у контексті практичного упровадження педагогічних ідей Дж. Дьюї (В. Коваленко).

Постановка завдання. Отже, метою статі є цілісний аналіз складників новаторської педагогічної діяльності Джона Дьюї

періоду його роботи на чолі об'єднаної кафедри педагогіки, філософії та психології Чиказького університету (1894–1904 рр.).

Виклад основного матеріалу дослідження. Процеси прискореної індустріалізації, які розпочалися в останню третину XIX століття, викликали значні трансформації американського суспільства. Динаміка і масштабність новаторства, бурхливий технічний прогрес, загальнонаціональна урбанізація супроводжувалися значними змінами соціального клімату США: високим ступенем суспільної поляризації, етнічним плюралізмом, соціальною та географічною мобільністю.

Безперечно, що глибина і безпрецедентний характер цих трансформаційних процесів потребували адекватного науково-теоретичного обґрунтування. Сам історичний контекст, у якому діяльність людини впродовж усього двох-трьох поколінь докорінним чином змінила обличчя американського суспільства, актуалізував необхідність філософського переосмислення категорії діяльності як такої, а також її змісту та спрямованості.

У новому світлі поставали тепер і процеси пізнання, оскільки з розвитком науки, змінами у її структурі (збільшення прикладних досліджень у порівнянні з фундаментальними, розквіт технічних наук) стало очевидним, що пізнання – не ізольована функція абстрактного гносеологічного суб'єкта, а один із багатьох виявів діяльності людини як суб'єкта соціуму, до якого вона належить.

Ця нова для філософії тема – практична спрямованість пізнавальної діяльності стала підґрунтям розвитку філософії прагматизму. Основоположники цього філософського напрямку – Ч.С. Пірс та У. Джеймс – наголосили на необхідності розробки оновленої теорії пізнання, адже пануюча на той час дуалістична епістемологія увійшла у суперечність із об'єктивним розвитком людини, суспільства і науки доби прискореної індустріалізації.

Ця окреслена в працях Ч. Пірса і У. Джеймса «реконструкція у філософії» була узагальнена і систематизована в інструменталізмі Дж. Дьюї. Ядром його програми радикального перетворення філософії й методології пізнання стала критика абстрактних принципів пізнання й обґрунтування нового типу раціональності знання, втіленого у неспекулятивних категоріях філософії діяльності.

Стало очевидним, підкреслює Дж. Дьюї, що філософія більше не може оперувати абстрактними конструктами, а повинна повернутися до проблем людини, світу, до визначення орієнтирів та цінностей, якими людям слід керуватися і у науковій діяльності, і у повсякденному житті. «Філосо-

фія тепер покликана стати теорією практики», – проголошує Дж. Дьюї [6, с. 255]. Ця теза засвідчує переконання вченого у тому, що методологічний та евристичний потенціал філософії має бути підґрунтям для розробки стратегій розвитку суспільства індустріальної доби, подолання властивих йому суперечностей і конфліктів, зокрема у галузі виховання і освіти.

Таким чином, Дж. Дьюї доходить висновку про спорідненість проблем філософії й педагогіки. Щоб запобігти перетворенню на вузькоприкладну дисципліну, педагогіка має звернутися до філософських першоджерел, адже вони не тільки фіксують, але аналізують і прогнозують шляхи та орієнтири освіти й виховання. Реформовану таким чином педагогіку Дж. Дьюї називає «філософією освіти». Розкриваючи сутність цього терміну, Дж. Дьюї вказує, що нова теорія освіти має ґрунтуватися на філософських принципах, які конкретизуються завдяки категоріальному апарату антропологічних та соціологічних наук. «Якщо філософська теорія ставиться байдуже до освіти – вона не життєздатна. Філософські проблеми освіти безпосередньо впливають на практику», – зазначав Дж. Дьюї [2, с. 55].

У своїй програмній праці «Демократія й освіта» (1916 р.) Дж. Дьюї проголошує: «Освіта є лабораторією, у якій філософські ідеї перевіряються практикою і конкретизуються» [2, с. 84].

Свій особистий шанс перевірити власні філософські та педагогічні ідеї на практиці Дж. Дьюї отримав у 1894 р., коли президент Чиказького університету У.Р. Харпер запропонував йому очолити кафедру філософії цього навчального закладу. (Цікаво, що одним із претендентів на цю посаду був і Ч.С. Пірс, засновник філософії прагматизму).

Принагідно зауважимо, що у досліджуваний період Чикаго – стрімко зростаючий мегаполіс у штаті Іллінойс, друге за економічним значенням та кількістю населення місто країни (після Нью-Йорку), став осередком інноваційних освітніх пошуків. Цей мегаполіс уважався центром американської металургії й машинобудування, місцем спорудження першого у світі хмарочоса, штаб-квартирою робітничого та жіночого рухів США.

Тривалий час Чикаго вважався уособленням нової Америки, її стрімкої індустріалізації та урбанізації (зауважимо, при відсутності значних культурних традицій). Але в останню чверть XIX століття Чикаго поступово перетворився на один із найбільших культурних та наукових центрів США. Так, у 1893 році Чикаго став місцем проведення Всесвітньої виставки, присвяченої 400-річчю відкриття Америки, у межах якої

пройшли Всесвітній конгрес жінок і Парламент світових релігій. А у 1890 році промисловець-меценат Дж. Д. Рокфеллер виділив 600 тисяч доларів на створення Чиказького університету. Загальна ж сума благодійних внесків нафтового магната на цей освітній заклад перевищила 35 мільйонів доларів. Саме тому матеріальна база університету Чикаго вважалася кращою у США, а у 1906 році цей навчальний заклад став найбільшим центром освіти Заходу. Енергійний та амбітний президент університету Уільям Рейні Харпер, якого сучасники називали «справжнім Наполеоном освіти», активно гуртував навколо себе кращі наукові кадри країни. До того ж, між університетом і містом склалися безпрецедентні (з огляду на досвід європейських університетів) стосунки. Відкинувши принцип автономії європейського університету, який передбачав свідому ізоляцію або дистанціювання академічного закладу від соціальних проблем міста, Чиказький університет взяв на себе роль «соціального ферменту», розглядаючи місто своєю дослідницькою лабораторією. Отже, налаштована переважно ліберально професура університету прагнула теоретично обґрунтувати необхідність і головні напрями впровадження соціальних реформ, головним чином через реформування системи шкільної освіти, створення альтернативних типів освітніх закладів.

Дж. Дьюї розглядав пропозицію У.Р. Харпера як унікальну можливість зробити нагальні проблеми педагогічної практики об'єктом ґрунтовного наукового дослідження. Учений прийняв запрошення за умови, що на основі очолюваної ним кафедри буде сформований новий університетський підрозділ, який об'єднає в одну структурно-адміністративну одиницю викладачів філософії, педагогіки та психології. Таке структурне перетворення, на думку Дж. Дьюї, сприяло б оптимізації філософсько-педагогічних досліджень.

З огляду на масштабність поставленого перед об'єднаною кафедрою завдання – забезпечення тісного зв'язку між теоретичною роботою та вимогами практики, Дж. Дьюї розробив план дій, який передбачав:

1. Надання педагогіці не тільки повноправного, а й провідного статусу у курсі дисциплін, що викладалися в університеті.

2. Створення при університеті експериментальної школи з метою перевірки на практиці реалізації моделі навчально-виховного процесу, яка ґрунтувалася на засадах нової філософії освіти [8, с. 33-34].

«Ми хочемо, щоб університетські ресурси працювали на користь такої школи, сприяли розробці науково обґрунтованого змісту освіти, а школа, у свою чергу, стала

лабораторією, у якій студенти побачать, як педагогічні теорії й ідеї використовуються, випробовуються, критично переглядаються і збагачуються практикою. Ми хочемо, щоб по відношенню до університету наша школа стала робочою моделлю для всієї системи освіти» [8, с. 93].

Зміст першого пункту плану Дж. Дьюї потребує роз'яснення. Справа у тому, що функціонування окремих кафедр педагогіки була для американських університетів того періоду явищем не типовим. До того ж, досвід їхньої діяльності був ще зовсім незначним (перші кафедри педагогіки почали створюватися лише у сімдесятих роках XIX століття). «... найстаріший університетській кафедрі педагогіки у нашій країні лише двадцять років», писав Дж. Дьюї, маючи на увазі кафедру педагогіки Мічиганського університету [5, с. 92]. Варто зазначити, що інколи плани створення таких кафедр зустрічали протидію не тільки з боку адміністрації університету, але й окремих представників професорсько-викладацького складу. Їхня позиція полягала у тому, що педагогіка – вузько профільна наука, і тому проведення будь-яких педагогічних пошуків є справою меншвартою і не гідною академічного закладу, який має зосереджуватися на фундаментальних дослідженнях. Таких своїх опонентів Дж. Дьюї влучно називав «бурбонами від культури» [8, с. 38].

У цьому контексті неможливо переоцінити розуміння і підтримку планів Дж. Дьюї щодо розбудови кафедри педагогіки з боку У.Р. Харпера, який сам, до речі, був активістом руху за реформи освіти у Чикаго. «Як університет ми передусім зацікавлені у педагогіці», – заявив У.Р. Харпер у 1895 р. – «Нашим бажанням є зробити для кафедри педагогіки те, що не було поки зроблено жодним закладом вищої освіти» [8, с. 47-48]. Через чотири роки, коли школа-лабораторія вже функціонувала, У.Р. Харпер висловив Дж. Дьюї вдячність і дав високу оцінку його новаторській діяльності, наголосивши, що створена Дж. Дьюї школа – це «університетська справа у найвищому розумінні цього слова... Жодна інша справа не може повернути більшої уваги науковця-дослідника, ніж вивчення зростання і розвитку дитини та адаптація педагогічної теорії до запитів цього зростання» [8, с. 48].

Діяльність окремої кафедри педагогіки була важливою, але не єдиною складовою програми, яку поставив перед собою Дж. Дьюї. Значна увага приділялася ним і високому фаховому рівню викладачів. Як керівник-організатор, Дж. Дьюї сформулював низку вимог, яким на його погляд, мав відповідати викладач очолюваної ним

кафедри: «Він має бути справжнім педагогом, але передусім він має бути науковцем, який безперервно вчиться, прагне дослідження, і, якщо результати його розвідок виявляються вартими того, готовим опублікувати їх» [7, с. 76]. (Принагідно зазначимо, що навіть у наш час, коли за даними опитувань лише 25% професорів американських університетів висловлюють бажання займатися науковою діяльністю, Чиказький університет зберігає промовисто дослідницьку компоненту [3, с. 93]).

Спектр фахових курсів, які пропонувала щойно відкрита кафедра у 1895–96 та 1896–97 навчальних роках, засвідчив початок нової ери у викладанні педагогіки у Чиказькому університеті. З метою забезпечення високого рівня підготовки студентів Дж. Дьюї значно розширив як педагогічний колектив кафедри, так і коло дисциплін, що викладалися. Якщо до прибуття Дж. Дьюї до університету у 1894 р. там викладалися лише два фахових курси: один з історії педагогіки, другий – з теорії виховання й освіти, то вже у 1900 р. кафедра пропонувала двадцять три фахові дисципліни. Дж. Дьюї особисто проводив лекції та семінари з психології освіти, філософії виховання, методології виховання й освіти, еволюції освітніх теорій, початкової освіти, еволюції навчальних програм з XV по XVIII століття тощо. Студенти вивчали також загальну педагогіку, педагогічну спадщину Й.Г. Песталоцці та Ф. Фребеля, історію англійської педагогіки. Обов'язковими для всіх студентів були курси з психології, логіки й етики.

Як вже зазначалося, керівництво та науково-викладацький склад Чиказького університету ініціювали налагодження ефективних зв'язків між цим навчальним закладом та містом. Викладачі кафедри педагогіки були активними учасниками цього процесу. Так, для вчителів початкових та середніх шкіл Чикаго традиційним стало проведення вчительських конференцій, зборів, дискусій за круглим столом у стінах університету. Про популярність цих заходів свідчить їхня масовість: у середньому 500-700 учасників [8, с. 47]. У січні 1896 р. кафедра організувала урочистості з приводу 150-ї річниці від дня народження Й.Г. Песталоцці, а у травні того ж року було відзначено 100-ліття Хораса Манна, видатного американського педагога й організатора освіти [7, с. 88].

За ініціативою Дж. Дьюї при очолюванні ним кафедри був створений Педагогічний клуб, на засіданнях якого вчителі шкіл мали змогу ознайомитися та взяти участь в обговоренні наукових робіт викладачів й аспірантів кафедри. До того ж Педагогічний клуб влаштував регулярні огляди нау-

кової та методичної літератури, підручників, довідників [7, с. 89].

Невіддільною складовою ефективного функціонування університетської кафедри педагогіки Дж. Дьюї вважав виконання програми «педагогічних досліджень і відкриттів», яка б органічно поєднала теоретичні пошуки з вимогами практики. Оскільки проведення досліджень вимагає наявності лабораторії, Дж. Дьюї наголосив на необхідності створення при очолюванні ним кафедри експериментальної школи – своєрідного дослідного поля для випробування і конкретизації філософських і педагогічних ідей. «Школа є однією з форм суспільного життя, <...> яка має безпосередньо експериментальний характер, і, якщо філософія коли-небудь стане експериментальною наукою, то відправним пунктом для неї буде створення школи», – стверджував Дж. Дьюї [4, с. 244].

Керівництво Чиказького університету підтримало ініціативу Дж. Дьюї і виділило тисячу доларів на організацію експериментальної школи, яка була офіційно відкрита у січні 1896 року. Діяльність Чиказької школи-лабораторії суттєво вплинула як на інші нетрадиційні навчальні заклади, так і на масову американську школу початку XX століття, оскільки це був перший експеримент, який мав на меті наближення шкільної практики до вимог американського суспільства індустріальної доби.

На підставі аналізу наукових джерел педагогічний процес школи-лабораторії може бути охарактеризований як мобільний, творчий, але неоднозначно сприйнятий. На різних його етапах мали місце ідеї, які не витримали перевірки практикою (різновікові навчальні групи, спроби предметного викладання на початковому етапі навчання, перевірка ідей Дж. Дьюї на обмеженому учнівському контингенті та ін.). На підставі творчо-біографічного, соціально-педагогічного, історико-хронологічного критеріїв можливо обґрунтувати наступні етапи функціонування й розвитку Чиказької експериментальної школи-лабораторії: I етап – організаційний, пошуково-ознайомлювальний (1896–1899), упродовж якого відбувалося визначення та обґрунтування концепції експерименту, її вивчення й сприйняття педагогічним колективом школи-лабораторії, виявлення вікових та індивідуальних особливостей учнів; II етап – узагальнюючий, пошуково-впроваджувальний (1900–1904), у ході якого відбувалося узагальнення результатів експерименту та практичне застосування.

На початку роботи у школі налічувалося 12 учнів та двоє вчителів, а у 1903 році – 114 учнів і працювало 23 вчителі, котрим допомагало 10 асистентів-аспірантів.

Переважну більшість учнів склали діти викладачів Чиказького університету. Цей експериментальний освітній заклад швидко став відомим як Школа Дьюї, оскільки у цій лабораторії апробувалися філософські та педагогічні ідеї Дж. Дьюї, директором школи була призначена дружина вченого, Еліс Чіпман-Дьюї, до того ж тут навчалися четверо їхніх дітей.

Дж. Дьюї формував учительський корпус школи-лабораторії, слідуючи твердженню А. Дистервега про те, що «усюди цінність школи дорівнює цінності її вчителя». Визначаючи виняткову роль особистості педагога як провідного чинника виховного впливу на учнів, Дж. Дьюї прагнув, аби кожен вчитель його школи міг, як героїня казки Л. Керрола, «зробити зі своїми вихованцями крок у Задзеркалля і крізь призму власної уяви побачити все їхніми очима, але, у разі необхідності, повернути собі гострий, проникливий зір і вже з реалістичної позиції дорослого запропонувати дітям орієнтири знань і інструменти методу» [1, с. 276].

Визначальною ідеєю роботи школи-лабораторії стала теза Дж. Дьюї про те, що суспільство може бути реформованим через школу, адже її покликанням американський педагог вважав організацію середовища, яке б сприяло духовному зростанню людини. Тобто шляхом послідовного і безперервного оновлення та вдосконалення шкільної освіти можна досягти гармонізації суспільного ладу. Але для цього школа повинна сама радикально змінитися і стати громадою, в якій усі учні залучалися б до спільної продуктивної діяльності, а навчання відбувалося б у процесі цієї діяльності.

На жаль, у 1904 р. між Дж. Дьюї та президентом Чиказького університету У. Р. Харпером виник особистий конфлікт, який призвів до відставки педагога з усіх посад, які він обіймав, і, зрозуміло, до передчасного припинення діяльності школи-лабораторії. Але в якості інструмента конкретизації і практичного утілення інноваційних педагогічних ідей Дж. Дьюї, вона більше століття визначала перспективи розвитку масової американської школи, стимулювала світову педагогічну думку першої половини ХХ ст. і продовжує викликати науковий інтерес як з позицій педагогічної ретроспективи, так і з прогностичними намірами.

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, прискорене формування індустріального суспільства у США в останню третину ХІХ – на початку ХХ ст. актуалізувало необхідність філософського обґрунтування напрямів розвитку американського суспільства на перспективу й теорети-

ко-педагогічного осмислення проблем реформування освіти, що забезпечила філософія прагматизму, засновниками якої були Ч.С. Пірс та У. Джемс. Згодом ідеї прагматизму були творчо переосмислені й збагачені суспільно значущою проблематикою у результаті «реконструкції у філософії», яку здійснив Дж. Дьюї. Оновлений ним прагматизм – інструменталізм став практичним методом накопичення й поширення соціального досвіду. Вирішальна роль у виконанні цієї місії відводилася школі як провідному інституту соціалізації особистості, потенційному інструменту реформування й гармонізації усього суспільного життя. Установлено, що з низки нетрадиційних навчальних закладів США кінця ХІХ – початку ХХ ст. найбільший вплив на теорію і практику освіти мала експериментальна школа-лабораторія Дж. Дьюї, створена як структурний підрозділ очолюваної ним кафедри педагогіки, філософії і психології Чиказького університету. Цей альтернативний навчальний заклад сприяв практичному випробовуванню й конкретизації філософських та педагогічних ідей Дж. Дьюї. Актуалізація новаторського педагогічного доробку Дж. Дьюї забезпечує кристалізацію конструктивних ідей сучасності (креативності педагогічної діяльності, модульного змісту навчання, ключових компетентностей, моніторингу якості знань та ін.). Подальшого вивчення потребує генеза Чиказької експериментальної школи-лабораторії як сучасного феномена педагогічної теорії і практики США.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вестбрук Р.Б. Джон Дьюї / Р.Б. Вестбрук // Перспективи. – 1994. – С. 268–284.
2. Дьюї Д. Демократія і освіта / Джон Дьюї. – Львів : Літопис, 2003. – 294 с.
3. Рогачева Е.Ю. Педагогическое творчество Дж. Дьюи в Чикагский период / Е.Ю. Рогачева // Педагогика. – 2004. – №5. – С. 90–96.
4. Dewey J. Education as a university study / J. Dewey // Columbia University Quaterly. – June, 1907. – № 3. – P. 284–290.
5. Dewey J. The education situation / John Dewey. – Chicago : University of Chicago Press, 1902. – 99 p.
6. Dewey J. The quest for certainty: A study of the relation between knowledge and action / John Dewey. – NY. : Prentice Hall, 1929. – 214 p.
7. Dykhuizen L. The Life and Mind of John Dewey / L. Dykhuizen. – Carbondale : Southern Illinois University Press, 1973. – 404 p.
8. Wirth A.Y. John Dewey as educator: His design for work in education (1894–1904) / A.Y. Wirth. – NY. : Robert E. Krieger Publishing Company, 1979. – 326 p.